

Християнска култура

Когато честваме половинвековния юбилей от възстановяването на патриаршеското достойнство на Българската православна църква, ние неминуемо се изправяме и пред хилядолетната традиция на нашата Църква и многовековната християнска история на нашия народ. Тогава по необходимост се опитваме да видим изконното величие и достойнство на Православната църква в нейната вековечна мисия за духовно просвещение и спасение на българския народ.

Достойнството и хилядолетната история на Българската църква и нейната духовна култура се основават на непреходните традиции, завещани от нейните основатели и първойерарси. Нейно духовно наследство е делото на св. цар Борис-Покръстител и евангелизаторската мисия на св. братя Кирил и Методий сред славянския свят, християнското книжовно дело и духовно-просветната мисия на техните ученици в България, християнското съвършенство и святост на българските подвижници, светители и църковни учители, обновителното дело на св. Евтимий и неговата Търновска книжовна и богословска школа.

Това ни дава основание да възприемаме Българската православна църква като духовна хранителка на българите и пазителка на духовните скрижали на евангелската нравственост и вярна наставница на християнското благочестие и всяка добродетелност през вековете и до днес.

Християнството и християнската духовност имат както ясно изразен културно-исторически характер, така също и много по-дълбоко, универсално-онтологично или космологично измерение. Християнството носи през вековете и сред народите духа на обновлението на човешката природа, което е плод на Изкуплението и Спасението на човешкия род чрез Личността и делото на Сина Божий Иисус Христос.

Затова наред с конкретните културни и исторически форми на християнството или християнизацията на човешките нрави и нравственост, на законите и държавата, на изкуството и материалната култура, в Църквата, приобщените към нея народи, чрез участието си в новия благодатен живот в Христа стават причастни на Духа на обновление и вечен живот, които надхвърлят границите на времето и пространството.

Тази вечно жива и вечно нова християнска духовност, която е плод на причастността към Христовия Дух на обновление и живот, е сърцевината на духовно-нравствения и мистичен живот на Христовата църква. Към този живот са приобщени спасяващите се чрез вярата и благодатта християни - като верни чеда на Църквата, като членове на Едно мистично Тяло (Еф. 4:4-6).

Когато разглеждаме християнската духовност в дълбочина - като същински духовно-нравствен живот на вярващите християни в Църквата, не бива да забравяме

наличието на две неразривно свързани и преплитачи се измерения и проекции в него: едното - дълбинно, универсално-общочовешко или онтологично-космологично измерение, свързано с вечните и неизменни корени на „новия живот в Христа и благодатта на Св. Дух“ и успоредно с него - културно-историческото измерение, свързано с променящите се във времето форми и прояви на този дух и живот. Като онтологичната и духовно-екзистенциалната страна на обновлението на човешкото естество в Христа и благодатта на Св. Дух се явява основата на конкретните културно-исторически прояви на християнския обновен живот. Това е съчетаване на универсално-онтологичното и културно-историческото, а така също и преплитане на личната вяра и нравственост на християните с общностната духовна култура на християнската Църква в историческата традиция.

В православната духовност и християнската нравствена култура на българите се срещат и преплитат споменатите две много важни измерения - вечното и неизменното като плод на причастността към Божествения живот в Христа и Св. Дух в Църквата, трансцендираща пространствените и времеви граници, от една страна, и конкретните, променливи във времето външни форми на този духовно-нравствен живот от друга.

В духа и традициите на българската християнска нравствена култура са заложени мощни творчески импулси още от великото дело на св. братя Кирил и Методий и техните ученици в България.

Радостта от обновлението на човешкия живот в Христа, която озарява българите след Кръщението, освобождаването от мрака на езичеството и властта на греха и тлението, от робството на стихииите на този свят са водещите теми в творчеството на всички български християнски книжовници от Преславската и Охридската школа. В тяхното творчество откриваме отразен духовния опит именно от пътя на обновлението в Христа и покълването на семената на нравственото възраждане и преобразяване, които възрастват в душите на новопосветените и изкупени в Христа българи. Виждаме радостния полет на духа в освещението и приобщаването към благодатта на Св. Дух, дарувани на членовете на Църквата и светлата надежда за вечен живот в Царството Божие, които дават своя изобилен духовен плод на праведност и святост сред българите в благодатното лоно на Църквата.

Духовната радост от обновлението на човешкото естество и новия живот в Христа и Св. Дух, придобит чрез купела на кръщението, виждаме във възторжените слова и песнопения на Преславската книжовна школа - в словата на еп. Константин Преславски и богословието на Йоан Екзарх. А в словата и поученията на св. Климент Охридски намираме непрестанна възхвала на просветленото и осветено в Христа естество на човека, станало способно чрез причастността към изкуплението да съзерцава Трисолнечната Божествена светлина и да възпява радостно Бога, окриляно от благодатта.

Затова можем да говорим, че съществуват първообрази на християнска духовна култура, които задават определени контури на специфично българска идентичност - със свои модели за следване и обновление, в контекста на универсално-вселенските и общоправославни съборни измерения на духовността и християнското нравствено подвижничество. Подобни образци бихме могли да видим и да открием още в самото начало на християнското просвещение в България. Те са заложени в делото на българските просветители и първоучители - св. братя Кирил и Методий и техните ученици - като изконна основа и дух на християнската култура в България. Тези

първооснови и образци дават както твърдата и неизменна основа на християнската духовна култура на българите, но така също определят и непрестанно възпроизвеждащите се и постоянно обновяващи се през вековете модели и образци на тази култура като устойчива традиция и духовно предание, като духовни и свещени завети на Църквата в нейното служение!

В резултат на този творческо-динамичен характер на християнската духовност в България нейните същински и най-автентични корени, най-дълбоки форми и насоченост никога не са били статично затворени в архаизирани и остарели, превъзможнати от времето външни културни стереотипи, а винаги са обърнати към творческо духовно обновление и актуализиране, за да служат по възможно най-добрия начин за спасението и духовното просвещение на душите на българите.

16 г. л сполетян от ново нещастие - в Солун починал внезапно латинският император Анри (някои съвременни извори обвиняват за смъртта му Мария, дъщерята на Калоян). Смъртта на могъщия му покровител представлявала чувствителна загуба за Борил и го изправила почти сам срещу многобройните му врагове.

От това не закъснял да се възползува законният наследник на престола Иван Асен. След близо 10-годишно изгнаничество той се завърнал в България с дружина, набрана из руските степи. Византийският историк Георги Акрополит разказва, че в началото Иван Асен успял да разбие Борил и да завладее част, от страната. Борил пък се укрепил в Търново, където издържал седеммесечна обсада. Още навремето проф. В. Златарски предложи на това място у Акрополит да се чете не „седем години“, а „седем месеца“ - по този начин можем да съгласуваме известните данни от живота на Борил със събитията около отстраняването му от престола. Продължителната обсада разколебала привържениците на Борил и те побързали да засвидетелствуват „предаността“ си към Иван Асен. В началото на 1218 г. Борил избягал от Търново, а жителите на столицата се тълпели по улиците, за да приветствуват влизането на новия цар.

Подробности за личния живот на цар Борил не са известни. За качествата му на държавник, дипломат, пълководец и човек сме принудени да съдим от странични факти. Те дават да се разбере, че подобно на първите Асеновци и Борил е бил личност твърде енергична. Не може да му се отрече инициативата при вземането на важни решения, които преследвал с изключителна упоритост. Налице е и последователност при преследването на поставените цели - така или иначе за 11 години външнополитическият му курс бил променен само веднъж.

Друг е, разбира се, въпросът, че чисто човешките качества на Борил не били от най-забележителните. Озовал се случайно на престола, той не се оказал способен да реализира високите цели на българската политика от началото на XII век. Липсвал му най-вече талантът на пълководец - нито веднъж Борил не се срещнал с победата на бойното поле.

Личната човешка драма на Борил е не по-малко показателна. Двата му брака едва ли са били от щастливите. Трагичните събития около отстраняването му от трона представляват възмездието за злините, които причинил на династията и държавата: при опита си да избяга от Търново Борил бил заловен и ослепен по заповед на новия цар. Сигурно е доживял последните си дни в манастир (такъв е печалният край па повечето узурпатори), където ще е изплаквал мъката си по загубения престол и опропастения си живот.